

(1783—4.) a göttingai egyetemet látogatta, a hol Heyne, Schlözer, Gatterer és az egyetem többi híres tanárai hatottak reá, a kikkel gyakran társalkodott is; azután pedig beutazta Német-, Angol-, Franciaországot, Hollandiát, Svájcot, még pedig azzal az okos móddal, melyet könyvében a külföldi utazásra nézve másoknak is ajánl. Hogy sokat tanult a külső országokban, az meglátszik rajta; de meglátszik az is, hogy a tudományos kulturának ama három foka közül, melyeket megkülönböztet, nem érte be az egyikkel, t. i. az idegen kultúra átvételével és szolgálai utánzásával, hanem nemzeti lélekkel áthasonította azt, és a hazai szükségletekhez önállóan alkalmazta. Gondolatainak nagy része azóta átment az életbe, egy kis része elavult, egy része azonban még ma is napirenden van. Emlékét a hazai kultúra történetében néhány meleg sor bizonyosan megilleti.

NÉGYESY LÁSZLÓ.

A TANÍTÓKÉPZÉS MÓDJA.

A mindkét nemű tanítóképző-intézetek tantervének évek óta folyó revisionalis munkálatai két fölfogásnak érdekes elvi küzdelmét idézték föl.

Az egyik fölfogás szerint: a tanítóképző a neki megszabott keretben adja meg a *lehető magas fokú műveltséget* a leendő tanítónak, természetesen: olyan elemekből állítván össze ezt a műveltséget, hogy azzal a tanítói hivatás szükséglete legyen kielégítve. Ez a fölfogás érvényesült a Közokt. Tanács tantervjavaslatában, bár vannak, a kik azt mondják, hogy még nem érvényesült eléggé.

A másik fölfogást nevezzük egyelőre *«előkép-theoriá»*-nak, mindjárt megmondjuk, hogy mi az.

E theoria, hogy legalis alapon állónak tüntesse föl magát, szeret hivatkozni a most érvényben levő (1882. évi) tanterv bevezetésének egy félreértett vagy félremagyarázott tételére, a melyik egész terjedelmében így szól:

«A képezdei növendékek előtt mindazon cselekvéseknek, melyeknek tudása leendő pályájukon szükséges, elő kell fordulni, s azoknak végrehajtását meg is kell velök kísértetni, más szóval: *a tanítóképezdei tanításnak a népiskolai tanítás előképének kell*

lennie. Ez okból állítatik minden tanítóképezde mellé ugynevezett *gyakorló iskola*, melyben a tanítónövendék az elméleti oktatás alkalmazását szemléli és gyakorolja.»

A dült betűs mondatot állítja föl az előkép-theoria a maga alapelvétül. A félreértés vagy félremagyarázás pedig abban áll, hogy a mondathoz nem olvassa hozzá sem a megelőző tételt, — a mely kísérletekről beszélvén, már gyaníttatja, — sem az utána következő értelmező mondatot, a mely egész világosan és félre nem érthető határozottsággal megmondja, hogy a népiskola előképétül a *gyakorló iskolát* tekinti a most érvényes tanterv, a melyet épen ezért megkövetel, mint lényeges tartozékát a tanítóképző-intézetnek.

Az előkép-theoria az értelmező mondatot elhallgatva vagy elnézve, a dült betűs mondat szószerinti értelmezésével magát a tanítóképző-intézetet tekinti a népiskola előképének, magát a *tanítónövendéket akarja népiskolaszerűen tanítani*, azzal a várakozással, hogy annak az önmagán tapasztalt módszer az ember utánczó hajlama útján «vérvé váljek», vagy a most érvényen kívül helyezett porosz seminariumi tanterv szavaival élve: «az oktatás az anyaggal együtt egyúttal a módszert is adja».*

Ürügyül jól használhatta a theoria azt az összefüggéséből kiszakítható mondatot, de a theoriát magát nem az 1882. évi tanterv teremtette. Megvan az külföldön úgy mint nálunk olyan rég, mint maga a tanítóképzés. Az ősi normalis iskola hagyománya az, mely az iskolamesteri routine mechanikus ráragasztásával teljesítve látta a tanítóképzés feladatát. Hogy nem túlzás ez az állítás, hogy az előkép-theoria felfogása lényegében azonos a régi normalis iskoláéval, azt mutatja az, hogy a theoria hívei nem akarják számba venni azt, hogy a tanítóképzőnek a népiskolai gyakorlat szemléltetésére és az abba való bevezetésre ma már *külön szerve* van: a gyakorló iskolában; ők ugyanezt a functiót ruházzák rá magára a tanítóképző-intézetre is; e szerint ebből állana az egész tanítóképzés. Azt gondolhatnók ugyan, hogy ezen fölfogás szempontjából vagy a tanítóképző vagy a gyakorló iskola nélkülözhető volna, de hát talán azért kell mind a kettő, hogy a mi a képzőben passiv módon vérukké vált a növendékeknek, ugyanazt a gyakorló

* A nemrég kiadott új porosz képezdei tanterv teljesen szakított ezzel az irányzattal.

iskolában active is érvényesítsék. A különbség e szerint a régi normalis iskola és a mai tanítóképző között főleg abban állana, hogy akkor csak egyetlen szerv működött a népiskolai módszer vérré válásán, ma pedig kettő.

Bizonyos, hogy ha a tanítóképző nem tudna vagy nem akarna mást tenni, mint vérré vált módszerű tanítógépeket nevelni, ezzel intézményileg dolgoznék azon, hogy a népiskolai tanítást stagnálásra kárhóztassa, élettelené tegye. Szerencsére nem mindig sikerül az embert géppé nevelni s azért még a normalis iskolától nevelt mesterből is gyakran kibontakozott a tanító, a mely körülménynek köszönhető, hogy a népiskola fejlődése akkor sem akadott meg.

A theoria hívei ezt tartván az igazi tanítóképző módszernek, minden más eljárást a tanítónövendék népiskolai hivatásával ellentétben állónak mondanak. Holott igen könnyű kimutatni, hogy ez az eljárás magával az *emberi természettel van ellentétben*, a midőn mellőzi a methodikának azon pszichologiai alapelvét, hogy *a tanításnak a tanítványokhoz kell alkalmazkodnia*. Ez teszi a theoriát tarthatatlanná.

Még akarva sem volna ez az eljárás következetesen végrehajtható. Olyan tanítóképző tanárok kellenének hozzá, a kik megtagadván magukban az itélni tudó embert, el tudják feledni, hogy 15—20 éves, iskolai műveltségű ifjak ülnek előttük, s gépiesen, az odaképzelt 6—12 éves gyermekek módjára oktattatnák őket. Ez következne a theoriából a maga szélsőségében alkalmazva.

De ne menjünk a szélsőségig. Tegyük föl, hogy a theoria alapján álló tanár egyfelől ennek is eleget akarván tenni s másfelől methodikai érzéke ösztönzéseinek is engedve tekintetbe venné az előtte ülő tanítványok fejlettségi fokát s hozzájuk alkalmazkodnék, tehát *nem épen úgy*, csak *olyan formán* akarná őket tanítani mint a népiskolásokat, akkor már ellenmondásba jönne a saját alapelvével, mert nem az igazi népiskolai módszert válna vérvé tanítványainak, hanem csak egy ahhoz hasonló, a melyet a tanítványnak nem volna szabad *épen úgy* alkalmaznia a népiskolában. Akkor mégis csak a tanítványnak kellene majd megítélnie, hogy a «vérvé vált» módszeren milyen módosításokat tegyen, a midőn a népiskolában alkalmazza. Talán könnyű lesz neki azokat a kis eltéréseket hozzámódosítani? Általános pszichologiai igazság, hogy a finom különbségeket nehezebb megítélni, s így az a tanító-

jelölt is könnyebben megérti, ha azt mondjuk neki, hogy a gyermekket másképp kell tanítania, mint a hogy őt tanították, mint ha azt mondanók, hogy olyanformán, de még sem egészen úgy. És minél inkább vérévé vált a módszer, annál nehezebb lesz neki a körülményekhez alkalmazkodva megfelelően módosítani rajta. Ha pedig egyáltalában módosítani kell, akkor már nem a gépies utánzással boldogul, hanem csupán a kellő methodikai belátással, — ha van neki; akkor tehát nem az «előkép»-nek veszi hasznát, hanem csak az önálló módszertani ítéletre való képességének. *Ezt pedig legkevesebbé a vérévé vált utánzás adhatja meg.* Arról nem is szólunk, hogy milyen alig leküzdhető nehézség előtt állana az a tanítóképző tanár, a ki azt akarná, hogy tanítása népiskolaszerű is legyen s egyidejűleg az iskolai műveltségű felnőtt ifjakhoz is alkalmazkodjék.

Elképzelhető volna a kettős feladat megoldásának az a kísérlete is, hogy a lelkiismeretes tanár, meg akarván óvni tanítványait az ő nem egészen népiskolai módszerének szolgálai utánzásától, tárgyának tanítása közben ki-ki térne arra, hogy «én ezt Önöknek így tanítottam ugyan, de Önök a népiskolában ebben és abban, így meg úgy módosítsák az eljárásukat», tehát nem az öntudatlan utánzási hajlam révén akarná őket módszerhez juttatni, hanem a tudatos ítélet alapján. Akkor először is: minden ilyen lépésével megtagadná az előkép-theoria alaptételét; másodsor pedig: eljárása önmagában véve is a visszásságok halmazata volna. Folytonosan összekevervén a különböző föladatokat: a tárgytanítást és a methodikát, megosztaná az érdeklődést és a figyelmét; mindkettőben megzavarná a fogalomtisztázás folyamatát. S épen ott vallana leginkább kudarcot, a hol a tárgy legtöbb alkalmat kínálna a népiskolai anyag megbeszélésére: a kezdőfokon, a mikor a képezdei tanulóban a hivatásérzet még nincs kifejlődve s így methodikai érdeklődése sincs.

Nem abban áll a tanítóképzés lényege, hogy a képzési folyamat minden egyes apró részlete külön-külön magán viselje a népiskolai bélyeget. Ha sikerülne is ez minden egyes mozaikdarabnál, az azokból összerakott kép még mindig elmosódott lehet. *A tanulmányi rendszer a maga egészében,* a minnek kifejezője a tanterv, az abba fölvetett tárgyak s ezek kapcsolata és aránya kell hogy eldöntse, hogy az egész megfelel-e a tanítóképzés feladatának?

Ez magában egységes föladat, de analysis folytán alkotó-

részek különböztethetők meg benne. A legfőbb részek ezek: a tanítónak szükséges *tárgyismeret, a nevelési és tanítási elvek megismertetése, ez elvek alkalmazása a tárgyakra*; ez utóbbinak megint két oldala van: *az alkalmazás elmélete* (részletes népiskolai módszertan), és *az alkalmazás szemlélete és gyakorlása*. A felsorolás sorrendje egyszersmind az a logikus sorrend, a melyben ezek a képzés rendszerébe beillesztendők. Lehetne akár külön tagozatokban megoldani mindeniket, de lehet és czélszerűbb is beilleszteni egy rendszerbe, úgy, a mint a mi tanítóképzésünk rendszere is kifejlődött a Népoktatási Törvénytől megállapított keretben. Ha e részek mindenike megtalálja a rendszerben a maga megfelelő helyét, akkor az az egész a tanítóképzésnek helyes rendszere lesz. Az egyes részek mindenikének megvan a maga jól meghatározott külön célja, együttesen pedig a tanítóképzés célját teszik ki. Az elkülönülő részletcéllok szabatosan meghatározzák a végrehajtó szervezet minden egyes tagjának a maga részletmunkáját, a mit ha jól végez, akkor a főcél érdekében is megtette azt, a mit tőle várni kellett. Ha kedvünk van tovább menni az analysisban, eljuthatunk a képzési folyamat legkisebb egységeig: az egy tanítási óráig. És ha az illető tárgy a főcélnek megfelelően volt a rendszerbe illesztve s anyaga ahhoz képest helyesen megvalogatva, akkor azon az egy tanítási órán tökéletesen elég, ha a tanár csupán azon tanítási óra didaktikai célját tartja szem előtt. Ha azt elérte, akkor a főcélhoz is alkalmazkodott, holott nem tett egyebet, mint hogy a tanítási óra didaktikai célját kereste a *tárgyhoz és tanítványaihoz alkalmazkodó módszerrel*. Ez az alkalmazkodás pedig minden tanítási módszernek a lényege. Ez a természetes, tehát az egyszerűbb eljárás; a valóságos és nem a képzelt tanítványokat taníttatja a tanárral, s nem teszi ki azt az unalmasság és nevetségesség veszedelmeinek, mint a természetellenes előkép-módszer; érvényesül benne a munkamegosztás elve s ezzel a munka oekonomiája.

Megbecsülhetetlen előnye egy rendszernek, a melynek végrehajtása egy testületre van bízva, ha a testület minden tagjának a feladata tisztán meg van benne határozva. Ez a tulajdonsága sokkal kevésbé van meg az előkép-theoria szerinti tanítóképzőnek, mint a tantervjavaslatbelinek. Hogy az egyes tényezők külön munkája egymással és a főcéllal mégis összhangban legyen, azt az egész tantervnek kell biztosítania első sorban; biztosítja továbbá

az egységes igazgatás; biztosítja az a körülmény, hogy a végrehajtás nem gépekre, hanem intelligens, föladatuk céljával tisztában levő tanárookra van bízva. S éppen az új tantervjavaslat igen sokat tesz arra, hogy a tanárok a tanítóképző célját szemük elől ne veszíthessék, a midőn *mindenikre rábizza saját tárgya népiskolai methodikájának megismertetését*. Az előkép-theoria is valami effélet akart, de lehetetlen módon akarta. Éppen azért, a melyik tanár akarta is önmaga példáján szemléltetni a népiskolai módszert, annak is csak ferdén és tökéletlenül sikerülhetett az; a túlnyomó többség pedig — nem lévén a theoria híve — sem önmagában nem állított példát, sem másképp nem érezte magát indítatva a népiskolai módszerrel foglalkozni. A tantervjavaslat ellenben lehetséges dolgot kíván, a midőn a tanárt kötelezi, hogy *tárgyának befejezése után a tárgy népiskolai szerepét és módszerét is ismeresse*. Egyszersmind illő dolgot is kíván, mert minden tanítóképző tanártól jogosan elvárhatni, hogy tárgyának népiskolai szerepét ismerje. Bizonyára sikeresebben szolgálja ez a rendszer magát a népiskolai methodikát is, mint tenni tudta és tudná az előkép-theoria, mely pedig egészen a népiskolai methodikáért akar élni. A tanítóképzés rendszerében pedig ez a részletes népiskolai módszertan az összekötő kapocs a tárgytanítás és elméleti pädagogia közt egyfelől, másfelől a gyakorló iskola munkája között.

*

A módszertani képzéssel egyenlő fontosságú föladata a tanítóképző-intézetnek a *tárgyismeretek* megadása. Nem tekinthető találó megkülönböztetésnek az, a mit pedig gyakran hallunk, a mely a tanítóképző *szaktárgyairól és általános műveltséget adó tárgyairól* beszél, amazok alatt értvén a pädagogiai tárgyakat, ezek alatt a többit. Így szembe állítja a két csoportot s azt a hitet kelti, mintha az utóbbi nem tartoznék szorosan hozzá a *tanítói szakműveltség* kellékeihez. Mint minden fölfogásnak, úgy ennek is vannak szélsőségei; ezek itt azt mondják, hogy mivel a tanítóképző *szakiskola* (a mi igaz) s mivel csak a pädagogiai tárgyak szaktárgyak benne (a mi nem igaz), azért mind a többit ki kell küszöbölni belőle, mert hiszen azok csak az általános műveltséget szolgálják (a mi nem igaz) s így vagy nincs helyük, vagy háttérbe kell szorulniok az egyedüli vagy a főczélt szolgáló szaktárgyak mellett. Nem szükséges sok szóval bizonyítgatni, hogy *a tanítónak tárgy-*

ismeretre első sorban azért van szüksége, hogy az illető tárgyat tanítani tudja; hogy ha nem tudja azt, a mit tanítania kell, akkor azt sem tudhatja, hogy miképen tanítsa; hogy a tanítói hivatás szakszerű gyakorlása tárgyismeret nélkül épen olyan lehetetlen, mint methodikai belátás és készség nélkül; a tárgyismeret és a methodikai készség *egyenlőrangú, egyaránt lényeges tartozékai a tanítói szakműveltségnek*, tehát a tanítói szakképzésnek is. Az aztán különös szerencséje a tanítónak, a kinek az általános népiskola minden tárgyát kell tanítania, hogy a midőn erre szakszerűen előkészül, egyuttal a saját általános műveltségén is munkálkodik. Ezen szerencsés összetalálkozás nélkül talán nem is lehetne a tanítóképzés nehéz feladatát a mostani keretben kielégítően megoldani. A mai tanítóképző általános műveltséget is ad ugyan, de azért *minden tárgya szaktárgy* is a leendő tanítóra nézve, — az egyetlen német nyelv kivételével, a mely egyedül van csupán az általános műveltség kedvéért.

Az előkép-theoriának nem csupán a módszer, hanem a *tárgyismeret* tekintetében is vannak követelődzései. Azt kívánja, hogy a tárgyitanítás mozogjon a népiskolai anyag körében, azt gyakorolja, abban tegye biztossá a tanítónövendéket. A követelmény háttérében néha ott van az a fölfogás is, hogy nem való a sokattudás a mesternek, sőt árt neki. Ez a fölfogás különben nem csupán a tanítóképzéssel szemben mutatkozik, fölmerül olykor tanárképzési rendszerünk ellen is. Kedvencz hivatkozásuk az ezt vallóknak, hogy vannak nagy tudósok, a kik módszertelen tanítók. Ők ezt úgy gondolják: módszertelenek, mert tudósok, pedig a dolog így igaz: módszertelenek, *daczára*-annak, hogy tudósok.

Nem akarom az előkép-theoria hiveit általában a sokattudás gáncsolói közé számítani, hanem tekintetbe veszem érvelésük azon tetszetősebb formáját, mely a népiskolai anyag alapos begyakorlását, az abban való biztos tájékozódást félti a magasabb czélokat kitűző tárgyi képzéstől. Ha ez a félelem indokolt volna, akkor csakugyan kénytelenek volnánk, minden kelletlenséggel megküzdve, a népiskolai anyagban való dresszurára szorítkozni. A semmi újat nem nyújtó, kicsinyes anyag teljes didaktikai érdek telensége daczára is kényszeríteni a növendékeket a vele való foglalkozásra.

De épen ellenkezőleg áll a dolog. Hogy valaki valamely tudomány iskolai anyaga körében biztosan tudjon tájékozódni,

ahhoz szükséges, hogy azon körön felül emelkedő álláspontra tegyen szert, a mint ma már a világ minden tanító- és tanárképzése erre törekszik. A tudomány elemeiben való biztosság megszerzésének nem az a módja, hogy folytonosan az elemeket tapodjuk, hanem az, hogy tovább haladva folyton új meg új kapcsolatait ismerjük meg ugyanazon elemeknek, s így azok minél több oldalú s minél teljesebb apperceptiójára tegyünk szert. Tökéletes igazságot rejt magában az a paradoxon, hogy a ki valamely tudománynak csak az elemeit ismeri, az az elemeket sem tudja.

Helyesen tehát akkor jár el a tanítóképző a tárgyismeret nyújtásában, ha számbavéve tanítványainak előképzettsége és kora által meghatározott általános fejlettségét s a kiképzésre rendelkezésre álló keretet, az ezen föltételek által megengedett minél lehetőbb, tehát minél magasabb fokú tárgyi képzésre törekszik.

Ez a tantervjavaslat álláspontja. De az előkép-theoria hívei azzal vádolják, hogy túlzó módon érvényesül benne ez az irányzat, hogy igen magas. Tagadhatatlan, hogy túlozni a jót is lehet s azért vitatható a kérdés, hogy vajjon a konkrét javaslat megőrzi-e a keret és az előföltételek által megengedett mértéket? Ennek a megvizsgálása végett a javaslat részleteinek vizsgálatába kellene bocsátkozni, a mit most nem szándékom tenni. De nehezen is tehetném, mert részletes kifogásaik nagyon szórványosan ismereteseek. Ellenvetéseiket általánosságban tartják, s abban az általánosságban hamar lehet velük végezni.

A vádak ezek: a tantervjavaslat tulságosan számít az előképzettségre, sőt egyenes folytatása akar lenni a közép- és polgáriskolák alsó tagozatának, a középiskola felső tagozatával akar vetélkedni, az egyetem felé vergál, sőt maga is akadémiai színvonalal kaczerkodik.

Akárki vegye kezébe a tantervjavaslatot, egy átlapozással meggyőződhetik, hogy nem az túloz, hanem ezek a vádak. Az új javaslat a tanítási anyag magassága tekintetében a mostani tanterv kereteiben mozog; valamennyi tárgy egész terjedelmében, az elemeivel együtt fordul elé benne, tehát nem folytatás; a középiskolákkal közös tárgyaiban nem éri el a középiskolai magaslatot, még kevésbé tehát az akadémiai színvonalat; van egy rakás külön tárgya, a mi a középiskolának nincs meg, de a melyekre mint a tanítói szakműveltség szükségleteire jelentékeny gondot fordít s nem kinozza az az aggodalom, hogy ezek miatt a közös tárgyak-

ban nem tud lépést tartani a középiskolákkal, — nem kíván tehát a középiskolákkal vetélkedni, egyetemre vergálni, hanem csupán becsületes képezdei tanterv akar lenni.

A mennyiben mégis jóhiszeműek azok a vádak, egy optikai csalódás adhatott rá okot, az, hogy a tantervjavaslat *nagy részletességgel* sorolja föl az anyagot, s azért soknak látszik. A mostani tanterv nagyon általános címekben írja körül az anyagot, a melyekbe épen azért belefért az előkép-theoria is, de belefért a legtöbb intézet gyakorlata szerint a modern, magasabb színvonalú tanítóképzés is. Olyan hagyomány, mint a középiskoláké, a mely az általánosságban tartott tanterv daczára is biztosítsa az egyöntetűséget, a mi tanítóképzésünkben még nem fejlődhetett ki. Az egyöntetűség biztosítása végett volt szükséges az anyag szabatos részletezése. Ez nem nehezíti meg intézeteink azon többségének dolgát, a hol már eddig is ezen részletekkel töltötték ki a tanterv általános címeit; az előkép-theoria hivatát pedig rá fogja bírni, hogy tarthatatlan álláspontjukkal véglegesen szakítsanak s csatlakozzanak a tanítóképzés korszerű rendszeréhez. A mikor ezen az alapon új, egységes hagyomány fog kifejlődni, akkor a tanterv is visszatérhet a vázlatosabb anyagfölsoroláshoz. De most meg kell szüntetni azt a visszásságot, hogy egyenlő jogosítvánnyal fölrüházott tanítóképzőink közül egyeseknek színvonala lényegesen alul maradjon a többségén.

Végül meg kell még említenem, hogy mint rendesen, itt is úgy van, hogy az elméletben éles elvi ellentétek a gyakorlati kivitelben közelebb jönnek egymáshoz. Az előkép hagyományaihoz ragaszkodók sem teszik pusztá népiskolává a tanítóképzőt, a haladni akaróknak is számolniok kell a nem mindig megfelelő előkészültséggel, a tárgyak sokfélesége által okozott túlterheléssel. De a kiegyenlítésre működő tényezők daczára is vannak az elvi irányzat eltéréseiből eredő különbségek. Azért nem kárbaveszett fáradság az elvi kérdések tisztázására törekedni, mert csak ha azokkal tisztába jöttünk, irányíthatjuk biztosan a jövő fejlődését. Csak a ki az új tanterv intencióival tisztába jött s azokat magáévá tette, az értelmezheti és hajthatja végre majd helyesen.

KOVÁCS JÁNOS.